

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИРОБНИЦТВА М'ЯСА ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ В УКРАЇНІ

Розкрито основні економічні проблеми виробництва м'яса великої рогатої худоби в країні. Проведений аналіз виробництва м'яса великої рогатої худоби в Україні у динаміці та визначено основні фактори, що вплинули на зниження виробництва м'яса великої рогатої худоби в останні роки. Обґрунтовано комплекс заходів, спрямованих на підвищення виробництва м'яса великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах країни.

Постановка проблеми

В основі функціонування аграрного ринку країни лежить виробництво вітчизняними товаровиробниками високоякісної сільськогосподарської продукції, що, в свою чергу, гарантує продовольчу безпеку держави. Велика роль при цьому належить м'ясопродуктовому підкомплексу, який в останні роки

внаслідок дії об'єктивних та суб'єктивних чинників зазнав негативних змін, що зумовило зниження рівня забезпеченості населення м'ясом та продуктами його переробки, а підприємств м'ясної промисловості – сировиною. Подальший розвиток м'ясного підкомплексу країни залежить від вирішення проблем, пов'язаних зі збільшенням виробництва м'яса великої рогатої худоби.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Питанням аналізу та ефективності виробництва м'яса великої рогатої худоби присвячено багато наукових праць вчених економістів-аграрників, зокрема: В.Я. Амбросова, В.І. Бойка, В.П. Бурката, П.С. Березівського, М.В. Зубця, В.С. Козира, М.П. Коржинського, В.Я. Месель-Веселяка, В.М. Микитюка, Павловської Л.Д., Прістера Б.С., Рижкова В.Г., Рудого М.М., Саблука П.Т., Савченка Ю.І., Славова В.П., Трегобчука В.М., Шкурина Г.Т., Шпичака О.М., Щепієнка П.В., Юрчишина В.В. та ін. Однак невирішеними залишаються проблеми збільшення виробництва м'яса великої рогатої худоби в сучасних умовах господарювання.

Метою дослідження є аналіз економічних проблем виробництва м'яса великої рогатої худоби в Україні та розробка пропозицій, що сприяють нарощуванню виробництва м'яса великої рогатої худоби за рахунок сприяння розвитку галузі спеціалізованого м'ясного скотарства.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити такі завдання:

- ♦ проаналізувати стан виробництва м'яса великої рогатої худоби в Україні у динаміці;
- ♦ провести аналіз основних факторів, що впливають на обсяги виробництва м'яса великої рогатої худоби;
- ♦ виявити основні проблеми, пов'язані з виробництвом м'яса великої рогатої худоби в країні;
- ♦ розробити комплекс заходів щодо підвищення обсягів виробництва м'яса великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах.

Об'єкт та методика досліджень

Об'єктом дослідження є процеси виробництва м'яса великої рогатої худоби в Україні в сучасних умовах господарювання.

Методологічною основою дослідження є концептуальні положення економічної теорії з питань виробництва, ринкових відносин, діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних явищ, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених. Для вирішення поставлених завдань застосовувалися наступні методи дослідження: монографічний, абстрактно-логічний, статистико-економічний, розрахунково-конструктивний, балансовий, графічний та ін.

Результати досліджень

Питання забезпечення населення України високоякісними продуктами харчування, зокрема м'ясом великої рогатої худоби, – першочергове завдання, що потребує свого вирішення. Науковцями доведено, що м'ясо – один із цінних продуктів харчування, оскільки є джерелом отримання повноцінного білка. Саме білковий комплекс визначає харчові переваги яловичини порівняно з м'ясом інших тварин. Так, м'ясо великої рогатої худоби містить 18–20 % білків, які належать до повноцінних. Повноцінність білків визначається наявністю незамінних амінокислот, які в їхній структурі складають 85–88 %. Крім білків, у яловичині містяться необхідні для людини жири, вуглеводи, мінеральні речовини, вітаміни, а також екстрактивні речовини.

В останні роки в країні спостерігається скорочення виробництва м'яса великої рогатої худоби та збільшення виробництва м'яса птиці, свинини. Так, у 2008 р. порівняно з 1990 р. виробництво м'яса в цілому скоротилося на 2451,9 тис. т, або в 2,3 раза, в т.ч. яловичини і телятини, відповідно, на 1505,7 тис. т, або в 4,14 раза. У структурі м'яса всіх видів яловичина і телятина становили у 1990 р. 46 %, у 2008 р. – відповідно, 26 % (табл. 1).

Таблиця 1. Виробництво м'яса в Україні за видами (усі категорії господарств, у забійній вазі; тис. т)

Всього	Роки						
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008
	4357,8	2293,7	1662,8	1597,0	1723,2	1911,7	1905,9
у т.ч.:							
яловичина і телятина	1985,4	1185,9	754,3	561,8	567,4	546,1	479,7
свинина	1576,3	806,9	675,9	493,7	526,1	634,7	589,9
баранина і козлина	45,8	39,5	17,2	16,2	14,6	15,3	17,1
м'ясо птиці	708,4	235,2	193,2	496,6	589,3	689,4	794,0
м'ясо кролів	30,2	19,4	13,9	13,5	12,6	12,4	13,1
конина	11,7	6,8	8,3	15,2	13,2	13,8	12,1

Джерело: розраховано за даними [6].

Обсяг виробництва м'яса великої рогатої худоби визначається, з одного боку, динамікою поголів'я молодняка і дорослої худоби на відгодівлі, а з другого – продуктивністю тварин.

Серед головних проблем, які вплинули на зниження обсягів виробництва м'яса великої рогатої худоби в країні, є значне зниження поголів'я великої рогатої худоби в господарствах усіх категорій (табл. 2). Так, на кінець 2008 р. порівняно з 1990 р. поголів'я великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах зменшилося в 12,3 раза, в тому числі корів – у 9,9 раза, в господарствах населення поголів'я великої рогатої худоби зменшилося в 10,5

рази, а поголів'я корів, відповідно, збільшилося на 2 %. Якщо аналізувати структуру поголів'я великої рогатої худоби, то слід зазначити, що у 1990 р. основними “власниками” поголів'я великої рогатої худоби були сільськогосподарські підприємства, а саме 85,6 %, господарства населення – відповідно, 14,4 %, тоді як у 2008 р. питома вага сільськогосподарських підприємств становила 33,9 %, господарств населення – відповідно, 66,1 %.

Таблиця 2. Поголів'я великої рогатої худоби в Україні за категоріями господарств (на кінець року, тис. голів)

	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Сільськогосподарські підприємства							
Велика рогата худоба	21083,3	13701,4	5037,3	2491,8	2294,6	1926,8	1720,1
у т.ч.: корови	6191,6	4595,1	1851,0	866,2	764,0	678,6	624,3
Господарства населення							
Велика рогата худоба	35401,1	3855,9	4386,4	4022,3	3880,8	3564,1	3358,9
у т.ч.: корови	2186,6	2936,2	3107,3	2768,9	2582,7	2417,3	2232,0

Джерело: розраховано за даними [6].

Розподіл м'яса всіх видів (у забійній вазі) за нормами господарювання показано (табл. 3). Отже, в останні роки існує тенденція до збільшення виробництва м'яса у сільськогосподарських підприємствах порівняно з господарствами населення.

До позитивних тенденцій необхідно віднести те, що в останні роки в сільськогосподарських підприємствах країни спостерігається підвищення продуктивності худоби, зокрема середньодобові прирости великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі становили: у 1990 р. – 431 г, у 1995 р. – відповідно, 259 г, у 2000 р. – 255 г, у 2005 р. – 392 г, у 2006 р.- 401 г, у 2007 р. – 416 г, у 2008 р – 449 г [6].

Таблиця 3. Структура виробництва м'яса в Україні за категоріями господарств (у відсотках до загального обсягу)

	1990р.	1995р.	2000р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.
Сільськогосподарські підприємства							
М'ясо (у забійній вазі)	71,1	48,3	26,3	36,8	42,7	48,1	51,4
Господарства населення							
М'ясо (у забійній вазі)	28,9	51,7	73,7	63,2	57,3	51,9	48,6

Джерело: розраховано за даними [6].

Одним з основних факторів, від якого залежить продуктивність великої рогатої худоби, є рівень годівлі тварин. Належна продуктивність у скотарстві може забезпечуватися лише при умові річних витрат кормів не менше 35 ц корм.

од. на умовну голову. Проте в останні роки в сільськогосподарських підприємствах згодовується: у 2005 р. – 30,15 ц корм. од. на умовну голову, у 2006 р. – відповідно, 29,39 ц корм. од., у 2007 р. – 28,2 ц корм. од., у 2008 р. – 27,77 ц корм. од. (тоді як у 1990 р. – 32,5 ц корм. од.), а при такій годівлі дві третини корму витрачається на підтримку життєздатності тварин і лише третина – на формування приростів. Таким чином, порушуються оптимальні строки відгодівлі молодняку, знижується потенційна продуктивність худоби. Як результат, нагул великої рогатої худоби триває близько 1100 днів. Це, в свою чергу, призводить до перевитрат кормів більше як у 2 рази, зростання собівартості на 20–30 %. Так, у 2008 р. витрати кормів на 1 ц приросту великої рогатої худоби складали 14,49 ц корм. од. при науково обґрунтованих нормах 10,8 ц корм. од. [6].

На зменшення виробництва м'яса великої рогатої худоби вплинула загальна економічна криза та негативні явища в агропромисловому комплексі держави: порушення виробничих та економічних відносин між виробниками та переробними підприємствами, неплатежі за реалізовану продукцію, недоліки в системі ціноутворення, інфляційні процеси, відсутність економічних інтересів, мотивації праці, реальної оплати праці, матеріальної зацікавленості товаровиробників та ін. Усе це призвело до збитковості виробництва м'яса великої рогатої худоби. Так, за період з 1990 р. по 2008 р. рівень рентабельності виробництва м'яса великої рогатої худоби у сільськогосподарських підприємствах країни зменшився з 20,6 % до 24,1%.

Важливим шляхом щодо вирішення проблеми збільшення виробництва м'яса великої рогатої худоби в країні було прийняття Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року, згідно з якою передбачається забезпечити приріст обсягів виробництва м'яса шляхом стимулювання розвитку галузі м'ясного скотарства [3].

До основних напрямків створення м'ясної галузі слід віднести:

1. Завезення чистопородного та помісного поголів'я в господарства і створення на цій основі стад м'ясної худоби. Це найбільш швидкий метод створення галузі, але він потребує значних коштів.

2. Організація поглинального, а в подальшому відтворного схрещування плідників м'ясних порід з матковим поголів'ям (корови і телиці), що виділене в господарствах для цієї мети. Організація підсосного вирощування телят до 6-місячного віку, після чого бугайців ставлять на відгодівлю, а добре розвинутих, типових м'ясних телиць залишають для відтворення. В товарних господарствах для підтримки явища гетерозису вводять у схему схрещування третю породу або певний генотип м'ясних тварин. Це досить тривалий, але найбільш реальний шлях створення масиву м'ясної худоби. При цьому молочне скотарство є основною базою для створення м'ясної галузі, яка формується за рахунок відгалуження від молочної.

3. Промислове схрещування здійснюється в господарствах, які розводять худобу молочних порід, де виділяється до 12–15 % маткового поголів'я, що не входить у селекційну групу. Біологічний “Закон гетерозису” при промисловому схрещуванні дасть ефект лише при використанні його як системи, що доповнює цілеспрямовану селекційну роботу як у молочному, так і в м'ясному скотарстві. З цією метою створено племінну базу для розвитку спеціалізованого м'ясного скотарства.

Подальша інтенсифікація формування галузі м'ясного скотарства можлива за умов:

- концептуального вирішення на всіх рівнях питання про співвідношення на найближчу перспективу між чисельністю корів молочних та спеціалізованих м'ясних порід. Так, згідно з Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року передбачається збільшення чисельності корів м'ясного напрямку з 44 тис. голів у 2008 р., у 2009 р. – 45, у 2010 р. – 46, до 2011–2015 рр. – 291 тис. голів худоби;
- підтримки цього напрямку з боку керівних державних органів організації міжгосподарських асоціацій за участю господарств з розведення м'ясної худоби, заохочення переробних підприємств у налагодженні виробництва яловичини на засадах кооперації та кредитування;
- створення необхідної матеріально-технічної бази за рахунок цільового інвестування закупівлі для господарств-репродукторів племінної худоби та сім'я плідників;
- підвищення закупівельних цін на м'ясо великої рогатої худоби залежно від кровності і породи. Для економічної зацікавленості господарств у вирощуванні м'ясної худоби ціни необхідно формувати з урахуванням якості м'яса. Ціни на м'ясо спеціалізованих м'ясних порід повинні бути на 25–30 % вищими, ніж молочних.

В умовах обмеженості власних ресурсів сільгосптоваровиробників та коштів бюджету кошти на державну підтримку виробництва м'яса великої рогатої худоби слід використовувати переважно на допомогу племінним господарствам. Бажано змінити існуючий порядок надання державної фінансової підтримки виробництва племінних ресурсів через пропорційну доплату до аукціонних цін, оскільки такі ціни штучно підвищуються. Тому доцільно надавати фінансову допомогу у вигляді фіксованих надбавок за відповідні продуктивні кондиції племінних тварин, що реалізуються.

Важливим напрямом стабілізації та в подальшому нарощування м'яса великої рогатої худоби є розвиток інтеграції і формування ефективних інтегрованих господарських структур. Метою інтеграції при виробництві м'яса великої рогатої худоби є зміцнення економічних, технологічних, організаційних

зв'язків між учасниками інтеграції, узгодження їхніх інтересів, підвищення ефективності виробництва м'яса та м'ясопродуктів. У м'ясному підкомплексі інтеграцію слід розвивати на галузевому (створення асоціацій з виробництва, переробки та реалізації м'яса; формування корпорацій), регіональному (розвиток міжгосподарських переробних підприємств) та господарському (інтеграція виробництва і переробки худоби в господарствах) рівнях.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Вирішення проблеми виробництва м'яса великої рогатої худоби в Україні досягається за рахунок упровадження комплексу заходів щодо ефективного ведення галузі м'ясного скотарства, що дозволить задовольнити потреби внутрішнього ринку та сформувати надійний експортний потенціал.

Перспективи подальших досліджень повинні бути зосереджені на питаннях, пов'язаних з дослідженням системи економічних важелів, що впливають на попит та підвищення обсягів виробництва м'яса великої рогатої худоби, зокрема ціновий аспект, кредитна політика, купівельна спроможність населення, екологічні фактори, інноваційно-інвестиційні процеси в галузі та ін.

Література

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : моногр. / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.
2. Березівський П.С. Ефективність виробництва і формування ринку продукції скотарства в Карпатському регіоні / П.С. Березівський. – Львів: Укр. технології, 1998. – 256 с.
3. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р. // Економіка АПК. – 2007. – № 11. – С. 3–57.
4. Мельник Ю.Ф. Агропромислове виробництво України: уроки 2008 року і шляхи забезпечення інноваційного розвитку / Ю.Ф. Мельник, П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 3–5.
5. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України / В.Я. Месель-Веселяк, О.В. Мазуренко. [Під наук. ред. акад. УААН П.Т. Саблука]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 198 с.
6. Сільське господарство України за 2009 рік: статистичний збірник. / [за ред. Ю.М. Остапчука]. – К.: Держкомстат України, 2008. – 361 с.
7. Стецюк П.А. Теорія та практика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: моногр. / П.А. Стецюк. – К.: ННЦІАЕ, 2008. – 386.
8. Окопний О.М. Відродження тваринництва в Україні та напрями його розвитку / О.М. Окопний // Економіка АПК. – 2003. – № 5. – С. 3–8.
9. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) / [за ред П.Т. Саблука]. – К.: ІАЕ, 2000. – 556 с.

10. *Щепієнко П.В.* М'ясний підкомплекс України (проблеми розвитку та ефективності) / – К.: ІАЕ УААН, 1999. – 64 с.
